

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Мартиняк Юлії Олегівни
«Взаємодетермінованість антропологічних та часово-просторових
вимірів політичного», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Одним із визначальних факторів сучасної політичної культури є розвиток постмодернізму. Вплив Постмодерну є відчутним в сфері мистецтва, моралі, релігії, науки та політики. Дисертаційне дослідження Ю. О. Мартиняк – це спроба конкретизувати ознаки Постмодерну, притаманні зокрема й у соціогуманітарній сфері життєдіяльності.

Дійсно, раціоналістична парадигма доби модерну, в межах якої людство намагалось всі процеси і явища суспільного життя регулювати лише за допомогою раціональних категорій, засвідчила свою неспроможність в осягненні людської сутності і поясненні суспільних і політичних феноменів. На зміну їй приходить інший, якісно новий підхід у розумінні людської свідомості, суспільства й підвалин тих процесів, що відбуваються у ньому.

У цій ситуації важливе значення мають, зокрема, і переосмислення категорій, якими досі оперували соціальні науки, і розширення їх (цих категорій) меж, виявлення й дослідження інструментально-процесуальних можливостей феноменів людської свідомості й буття. Нині важко уявити політичну діяльність, більше того – практично неможливо виокремити політичні процеси чи явища, – які б ґрунтувалися виключно на раціональних засадах. Сама динаміка суспільного розвитку актуалізує необхідність нового підходу до розгляду й аналізу політичних процесів і явищ.

Разом з тим, як справедливо зауважує автор (с. 14 дисертації) у вітчизняній політичній науці склалась ситуація, коли дослідженню політичних інститутів та процесів приділяється значно більше уваги, аніж теоретико-методологічних її основ. (Зокрема, за результатами нашого аналізу, кожна друга дисертація з політичних наук виконана у межах спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси, і лише кожна десята – за спеціальністю 23.00.01

– теорія та історія політичної науки). Хоча, – сама логіка методології науки, особливо за сучасних умов її стрімкого розвитку – посилюється стійкою тенденцією до усе вищого рівня узагальнення.

Теоретико-методологічний підхід, який ми бачимо в дисертації Ю. О. Мартиняк, – це досвід застосування постмодерністської методології, що є усталеною в рамках дискурс-теорій, концептуалізації поняття політичного та з'ясування форм його виявів. У цьому сенсі, дисертаційне дослідження є актуальним і доцільним для політичної науки, її теорії та історії.

Актуалізує обраний автором напрям дослідження й потреба залучення до вітчизняного політологічного дискурсу результатів розвідок зарубіжних науковців з огляду на процеси розвитку української політичної науки.

Об'єктом наукового пошуку є політичне як базова категорія сучасної політичної теорії, а його предметом – антропологічний, просторовий і часовий виміри політичного у їхньому взаємозв'язку з вимірами політики. З метою концептуалізації цього поняття, автор визначила завдання дослідження, його методи, зміст і структуру. В цілому логічним і послідовним є виклад основного матеріалу. Він спрямований на вирішення конкретної наукової проблеми.

Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів і одинадцяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 206 найменувань. Загальний обсяг дисертації склав 201 сторінку, основна її частина – 178 сторінок тексту. Дисертація містить 3 елементи, визначені як рисунки. За обсягом дисертація й її автореферат відповідають вимогам МОН України.

Результати дослідження висвітлено у 13 публікаціях, зокрема 4 – у фахових виданнях з політичних наук та в 1 публікації на сторінках зарубіжного видання.

Окремі положення дисертаційного дослідження та його результати апробовані на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних заходах, а також обговорені на засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка, де й була, в

рамках комплексної науково-дослідної теми «Теорії політики: форми політичної рефлексії», виконана дисертаційна робота.

Вступ містить висвітлення актуальності теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження, представлено методологічну основу роботи, наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення. Крім того, у вступі наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру дисертації.

У перших двох розділах здійснено оцінку стану наукового дослідження проблеми політичного, розкрито основні концептуальні підходи до її виокремлення та теоретико-методологічні засади дослідження. Цілком логічно автор структурувала ці розділи, виокремлюючи завдання концептуалізації поняття, ретроспективного аналізу політичного в історії політичної думки. Автором проаналізовано методологічний контекст дослідження політичного, визначено основні його теоретичні основи, здійснено спробу класифікації ключових підходів до розмежування політики та політичного.

Автор вибудувала цілісний, внутрішньо несуперечливий методологічний апарат аналізу політичної сфери, обґрунтувала доцільність переосмислення низки сучасних політичних категорій, явищ та процесів крізь призму лінгвістичного, антропологічного та історичного поворотів у науці (с. 26–29, 43–55), зосередилась на можливостях застосування у цьому контексті теорії фреймів (с. 55–70).

Автором окреслюються межі та форми дослідження динаміки політичного через його риси, характеристики та виміри, що цілком відповідає методологічному підходу дисертаційного дослідження. Рисами політичного визначено контингентність, межевість, акцент на понятті спільного (с. 81–85). Таке виокремлення рис, на думку автора, з одного боку, обґрунтовує динамічність та мінливість наповнення понять та категорій політики, а з іншого – уможливорює дослідження цих категорій та понять.

У третьому розділі «Теоретичний аналіз вимірів політичного» автором досліджуються антропологічний, просторовий та часовий виміри політичного. Логіка аналізу зумовила структуру цієї частини дослідження. У трьох підрозділах, а саме: «Антропологічний вимір політичного», «Простір політичного» та «Час політичного» – виявлення відмінностей між вимірами політики й вимірами політичного, окреслення понятійного кола дослідження виміру як категорії політичного, ілюстрація виміру на основі розгляду зіставлення асоціативного та дисоціативного підходів до політичного, а також – визначено сучасні виклики, що можна проаналізувати крізь поняття такого виміру.

Четвертий розділ дисертаційного дослідження присвячено висвітленню авторського бачення взаємної детермінованості та взаємообумовленості вимірів політичного, запропоновано авторську типологію кореляції вимірів політичного. Автор доводить, що кожен із визначених типів кореляції вимірів політичного знаходяться у взаємній залежності та у взаємному запереченні, виявляючи себе у двох формах – асоціативній і дисоціативній. Проілюстровано потенціал використання поліваріантного підходу до дослідження політичних процесів та явищ, ґрунтованого на співіснуванні відмінних типів кореляції вимірів політичного у межах одного політичного поля.

Кожен розділ дисертації завершується висновками. Сформульовано автором і висновки за результатами дослідження. Вони викладені на с. 176–180 дисертації та на с. 11–14 автореферату. Ці висновки містять узагальнення отриманих в результатів та, загалом, відповідають логіці дослідження та його завданням.

В цілому дисертація Ю. О. Мартиняк заслуговує на позитивну оцінку. Разом з тим вона не позбавлена дискусійних моментів, окремих неточностей і суперечностей, які потребують пояснення чи обґрунтування.

1. Розкриваючи теоретико-методологічні основи дослідження, дисертантка визначає у якості теоретико-методологічного інструментарію праці Ш. Муффа, Е. Лакло, М. Фуко, Ж. Бодрійяра та ін. (с. 5 дисертації, с. 2

автореферату). Однак, зауважимо, згадані автори висловлювали відмінні, а почасти й несумісні погляди. Відтак, запропоноване дисертанткою формулювання теоретико-методологічних основ дослідження спонукає думати, ніби дисертантка не бачить відмінностей між поглядами, скажімо, М. Фуко та Ж. Бодрійяра. Очевидно, варто було б конкретизувати, які саме концепти згаданих авторів були актуальними для представленого дисертаційного дослідження.

Теоретичний спадок М. Фуко є базовим для всієї посмодерністської філософії і політичної думки. В свою чергу Ж. Бодрійяр піддав критиці теорію М. Фуко, закидаючи їй недостатню радикальність та послідовність, закликаючи у своїй відомій праці «Забути Фуко». Водночас Ш. Муфф та Е. Лакло, витлумачили теорію М. Фуко в неомарксистському ключі, привнісши до неї геть не властиві конотації. Отже, ці особливості кожного зі згаданого теоретичного спадку мали б бути, як на наш погляд, акцентовані в рамках визначення теоретико-методологічних основ дисертаційного дослідження.

2. Відзначаючи наполегливість і прагнення автора до лаконічності, усе ж вважаємо, що дисертантка має висловитися щодо взаємозв'язку її дослідження та дискурс-теорій.

Представлене дисертаційне дослідження присвячене, за великим рахунком, ключовому питанню – визначенню теоретико-методологічного статусу поняття «політичне». Вочевидь, ні в кого немає сумнівів, що об'єкт політичної науки не обмежується дослідженням політичних інститутів і процесів, а також сув'язних теорій, і є набагато ширшим, охоплюючи політичне життя як таке. Відтак постає питання, що ж таке «політичне»? Вочевидь, є підстави вважати, що політичне – це будь-який феномен, що з тих чи тих причин набуває актуальності для політичного життя. Що ж дає нам можливість схопити це «політичне», що постає рамками (чи, як висловлюється дисертантка, «фреймами») політичного? Безперечно, це актуалізація дискурсу, за посередництва якого артикулюється «політичне». Таким чином, до снаги

бачити, що схоплення «політичного» і буття «політичного» може бути редуковане до дискурсу.

Отже, теоретико-методологічне опредметнення «політичного» уможлиблюється шляхом опосередковування поняття «дискурс», що підводить нас до висновку про актуальність відповідного методу – дискурс-аналізу. Разом з тим, як на наш погляд, теоретико-методологічні основи дискурс-аналізу не знайшли достатнього висвітлення в представленому дисертаційному дослідженні.

3. Досить важко погодитися з тезою дисертантки, про те, що українські політологи приділяють недостатню увагу феномену політизації тих сфер культури та співжиття, які, зазвичай, вважаються аполітичною цариною приватного. Навпаки. Окрім згаданих автором у тексті дисертації вітчизняних науковців, існує ціла низка праць наших сучасників, що містять фундаментальні напрацювання у цьому напрямі. Скажімо, феномену лінгвістичного повороту в політичній нації присвячено монографію Л. Нагорної; методології дискурс-аналізу – праці В. Кулика та ґрунтовне дисертаційне дослідження К. Євсєєва; політичним конотаціям нарцисизму присвячені дослідження О. Шевченка; естетичний вимір політичного життя - розкривається в працях В. Бушанського. Як на наш погляд, у подальших дослідженнях, дисертантці варто було б уважніше ознайомитися з доробком її українських колег.

4. У зв'язку із «звинуваченнями» дисертантки вітчизняних науковців у недостатньому використанні поняття «політичне», дозволимо собі висловити таке міркування. Наші дослідники уникають терміну «політичне» (хоча іноді використання й трапляється) з тієї причини, що «політичне» є прикметником. А використання прикметника для позначення речі або феномена суперечить органічній структурі української мови. Саме тому, будь-який автор, який відчуває мову, уникає використання прикметників у статусі іменників, шукаючи відповідний іменник або ж словосполучення, наприклад – «політична культура», «політична етика», «політична естетика», «політичний міф» тощо.

5. На нашу думку, марно залишено автором поза увагою і цілу низку інших наукових праць, звернення до котрих суттєво збагатили б дослідження. На наш погляд, досить складно висвітлити теорію гегемонії, не звертаючись до праць Ж. Сореля, або ж – без звернення до праці Тьона ван Дейка «Дискурс і влада. Репрезентація домінування в мові й комунікації»; розкривати «лінгвістичний поворот» без знайомства з працями Ф. де Сосюра; проблему часу без базового дослідження присвяченого цій проблемі О. Кроніка та Є. Головахи «Психологічний час особистості» тощо.

6. Засмучує й те, що здійснюючи теоретичний аналіз «політичного» як наукового поняття, автор, досить мало звертається до першоджерел – праць тих авторів, на теоретичні висновки котрих посилається дисертантка, а послуговується наведенням оцінок цих праць та їх трактуваннями, шляхом цитуванням сучасних науковців. Наприклад, концепт темпорального виміру політики І. Валлерстайна, – через цитування тез М. Андрущенко на одній із наукових конференцій (принагідно, зауважимо, що дисертаційне дослідження цього автора «Особливості сучасних концепцій хронополітики», захищене за спеціальністю 23.00.01 у 2011 р. також залишилось поза увагою дисертантки); навіть М. Фуко (понад 30 книжкових видань праць якого вийшли друком лише протягом останніх 15 років) інтерпретується дисертанткою здебільшого за публікаціями сучасних російських авторів у періодичних виданнях – О. Беззубової, С. Голенкова, Р. Зимовця тощо.

7. Щодо оформлення дисертації. Вимушені відзначити певну недбалість щодо оформлення дисертаційної роботи та автореферату. Ані в дисертації, ані в авторефераті у частині «Структура та обсяг дисертації» (саме так мала б називатися ця структурна частина (с. 9 дисертації, с. 5 автореферату) автором не вказана, згідно вимог до оформлення дисертації, кількість рисунків, котрі вона містить. Крім того, не відповідає вимогам і оформлення тих елементів, які в дисертації позначені як рисунки. Зауважимо також, що два з трьох «рисунків», насправді, є таблицями.

Не відповідає фактичному й зазначений у авторефераті обсяг основного тексту дисертації (165 / фактично – 178). Звичайно, це, а також помилки в нумерації другого розділу і його підрозділів у змісті дисертації можна пояснити друкарською помилкою, але, очевидним є те, що за умов уважного ставлення до оформлення тексту дисертації й автореферату, таких помилок можна було б уникнути.

Загалом, аналіз дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про її відповідність паспорту спеціальності. Зміст автореферату відображає текст дисертації та головні положення дослідження.

З огляду на актуальність обраної теми, рівень обґрунтованості, наявність наукової новизни та отриманих результатів дисертаційна робота Мартиняк Юлії Олегівни «Взаємодетермінованість антропологічних та часово-просторових вимірів політичного» відповідає пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

**Офіційний опонент –
доктор політичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Наказник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Ю. Ж. Шайгородський

17 жовтня 2016 р.